

Науково-методичні підходи до визначення дефініції «екотуризм»

В. І. Тарановськийⁱ, Б. Л. Ковальовⁱⁱ, А. Г. Портянкаⁱⁱⁱ

У статті проаналізовано існуючі науково-методичні підходи до визначення терміну «екотуризм» (англ. ecotourism). На підставі проведеного аналізу сформовано порівняльну таблицю, в якій визначено основні цілі та функції, що враховуються в кожному з трактувань аналізованого терміну. В статті дістали подальшого розвитку наукові підходи до визначення функцій екотуризму, які цілком узгоджуються з його цілями та принципами. Запропоновано розрізняти пізнавальну, зберігальну та мотивуючу функції екотуризму. Встановлено, що в законодавчій базі України зміст термінів «екотуризм» та «зелений туризм» (англ. green tourism) ототожнюється. Проведено аналіз суміжних категорій «зелений туризм», «агротуризм» (англ. agritourism) та «сталий туризм» (англ. sustainable tourism), у результаті чого встановлено, що екотуризм є частиною сталого туризму, який сприяє сталому розвитку, а агротуризм – частина сільського туризму.

Ключові слова: екотуризм, зелений туризм, сталий туризм, сільський туризм, туризм.

УДК 338.48:502/504:001.11

JEL коди: Q01, Q26, Q57

Вступ. За даними Всесвітньої туристської організації, міжнародний туризм швидко оговтався від фінансової кризи та економічних потрясінь. У першій половині 2011 р. число міжнародних туристів зросло на 5% порівняно з цим же періодом попереднього року й досягло 440 мільйонів. У 2010 р. туристична індустрія принесла більше трильйона доларів США. З них 47% припадають на країни, що розвиваються, де туризм є одним із основних джерел доходів і двигунів розвитку [1].

Важливим фактором розвитку туризму є збільшення частки вільного часу в суспільстві, тобто частини часу, яка не зайнята справами виробничої або життєвої необхідності. Однак, попри те, що з кожним роком люди стають більш зайнятими та вільного часу стає все менше, щорічні показники обсягу туристичних послуг та туристичних потоків зростають. Так, у 2000–2013 рр. кількість туристів-громадян України, що виїжджали за кордон, збільшилась у 1,8 рази, а кількість іноземних туристів – у 3,8 [3].

Крім цього, глобальне погіршення стану навколишнього природного середовища призводить до зростання значущості зеленого (екологічного) туризму серед інших послуг сфери відпочинку та розваг. Всесвітня туристична організація включає зелений туризм до п'ятірки найважливіших стратегічних напрямків розвитку туризму до 2020 р. [4]. Тому проблема дослідження науково-методичних підходів до визначення змісту терміну «екотуризм» є актуальною.

ⁱ Тарановський Володимир Ігорович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та бізнес-адміністрування Сумського державного університету;

ⁱⁱ Ковальов Богдан Леонідович, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки та бізнес-адміністрування Сумського державного університету;

ⁱⁱⁱ Портянка Аліна Григорівна, студент факультету економіки та менеджменту Сумського державного університету.

© В. І. Тарановський, Б. Л. Ковальов, А. Г. Портянка, 2014

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про туризм» [1] одним із основних пріоритетних напрямів державної політики в галузі туризму є розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму. Отже, в законодавчій базі України зміст термінів «зелений туризм» та «екологічний туризм» ототожнюються.

Питанням дослідження та аналізу змісту терміну «екотуризм» присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених: Е. Бу (Boo Elizabeth) [14], О. Ю. Дмитрука [5], В. І. Гетьмана [2], М. Ендікота (Marcus L. Endicott) [18], М. Еплер (Megan Epler) [13], В. І. Лугового, Г. Себаллос-Ласкурейна (Héctor Ceballos-Lascuráin) [16; 17], Б. Сільви (Blangy Sylvie) [13], Л. С. Слепокурова, В. В. Храбовченко [10] та ін.

У цілому в літературі не існує універсального та єдиного визначення поняття «екотуризм», кожен автор формулює своє власне бачення даної категорії, в деяких працях стверджується, що термін «екотуризм» є синонімом до терміну «зелений туризм», «агротуризм» та ін. Тому виникає необхідність проведення теоретичного аналізу науково-методичних підходів до визначення дефініції «екотуризм» та виокремлення спільних і відмінних ознак із суміжними з нею категоріями.

Метою дослідження є аналіз та узагальнення науково-методичних підходів до визначення дефініції «екотуризм». Одним із завдань цієї роботи є формулювання основних функцій екотуризму та визначення факторів, які враховуються кожним із його трактувань.

Результати дослідження. Термін «екотуризм» є іноземним запозиченням, яке утворюється з двох слів «еко-» і «туризм». Основа «еко-» (від грец. οίκος – будинок, житло) поширена в українській, англійській та новогрецькій мовах. У східнослов'янських, романських та германських мовах вона асоціюється з поняттям «екологічний», яке підкреслює зв'язок груп організмів (тварин, людини тощо) із середовищем, у якому вони живуть [9]. Відповідно до Манільської декларації зі світового туризму, яка прийнята в 1980 р., туризм характеризується як «діяльність, яка має важливе значення в житті народів із безпосереднього впливу на соціальну, культурну, освітню та економічну сфери життя держав і їх міжнародних відносин» [8].

Уперше термін «екотуризм» запропоновано в 1983 р. Гектором Себаллос-Ласкурейном (Héctor Ceballos-Lascuráin). На той час вже існувало 35 термінів, які використовувалися для описання нової форми подорожі на природу. Серед найбільш відомих були: природний (природно-орієнтований) туризм, пригодницький туризм, зелений туризм, альтернативний туризм, сталий туризм, природні канікули, навчальний туризм, науковий туризм, культурний туризм, агротуризм, сільський туризм, м'який туризм та ін. [15]. Необхідно зазначити, що виникнення перелічених вище видів туризму стало реакцією на розвиток неконтрольованого масового (традиційного) туризму, який за свідченням [17] «спричинює деградацію багатьох областей екологічного та культурного значення, що призводить до втрати біологічного та культурного різноманіття, а також втрати важливих джерел отримання доходу».

Всесвітній фонд дикої природи (World Wide Fund for Nature) пропонує таке визначення цього виду туризму. «Екотуризм – туризм, що включає подорожі в місця з відносно незайманою природою, з метою отримати уявлення про природні та культурно-етнографічні особливості даної місцевості, яка не порушує при цьому цілісності екосистем і створює такі економічні умови, при яких охорона природи і природних ресурсів стає вигідною для місцевого населення» [14].

Міжнародна Спілка охорони природи (International Union for Conservation of Nature) надає своє визначення: «екологічний туризм або екотуризм – подорож з відповідальністю перед навколишнім середовищем по відношенню до непошкоджених природних територій з метою вивчення і насолодження природою та культурними пам'ятками, яка сприяє охороні природи, створює «м'який» вплив на навколишнє середовище, забезпечує активну соціально-економічну участь місцевих жителів і отримання ними переваг від цієї діяльності» [16].

Міжнародне товариство екотуризму (The International Ecotourism Society) дає наступне визначення: «Екотуризм – це відповідальна подорож до природних територій, яка сприяє охороні природи і покращує добробут місцевого населення» [13; 21].

Маркус Ендікотт у своїх працях запропонував таке трактування: «екотуризм – це подорожі з низьким антропогенним впливом на навколишнє середовище або тури до природи» [18].

Л. С. Слепокуров, під екотуризмом розуміє «вихід в природу груп екологів із метою прибирання сміття, ліквідації руйнувань, відновлення підземних джерел».

Як зазначає В. В. Храбовченко [10], «екотуризм – вид туризму, що ґрунтується на туристичному попиті, пов'язаний із туристськими потребами в пізнанні природи і привнесенні в збереження екосистем при одночасному врахуванні інтересів місцевого населення».

О. Ю. Дмитрук у своїх роботах стверджує, що екотуризм – це «інтегруючий напрямок у туристській діяльності. Екологічним туризмом може бути будь-який вид туризму, що реалізується в умовах активного перебування людини в природному середовищі не лише з використанням його рекреаційних, пізнавальних та інших можливостей, а й з урахуванням можливості їх відновлення, зберігання та відтворення як на споглядальному, так і на практичному рівні» [5].

Згідно з визначенням В. І. Гетьмана [2] «екологічний туризм включає всі види туризму, орієнтовані на збереження природного довкілля, зокрема заповідних ландшафтів, налагодження гуманних стосунків із місцевим населенням та органами самоврядування, поліпшення фінансово-економічного благополуччя регіонів».

Проаналізувавши наведені визначення, можна сформулювати основні функції екотуризму.

1. Пізнавальна – ознайомлення з культурно-етнографічними та природними особливостями місцевості.

2. Зберігаюча – збереження цілісності екосистем та незайманості природних ресурсів.

3. Мотивуюча – стимулювання соціально-економічної активності місцевого населення та, як результат, покращення добробуту місцевого населення.

Запропоновані функції узгоджуються з відомими принципами екотуризму [17]:

- 1) сприяє формуванню позитивної екологічної етики;
- 2) не виснажує ресурси;
- 3) концентрується на внутрішніх, а не зовнішніх цінностях;
- 4) у вирішенні питань орієнтований на довкілля, а не на людину;
- 5) приносить користь дикій природі та довкіллю;
- 6) забезпечує взаємозв'язок людини з довкіллям;
- 7) активно залучає громаду до туристичної діяльності;
- 8) ступінь задоволення екотуризмом вимірюється з точки зору екологічної освіти;
- 9) включає в себе значну підготовку та вимагає глибоких знань із боку організаторів

та учасників.

На підставі вивчення та критичного аналізу вищенаведених тверджень проведено аналіз дефініційної основи терміну «екотуризм», визначено функції та цілі, які враховуються кожним із трактувань (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз трактувань терміну «екотуризм» [розроблено Б. Л. Ковальовим]

Джерело (автори)	Функції, що враховуються	Цілі, що враховуються
Гектор Себаллос-Ласкурейн, Міжнародна спілка охорони природи, В. В. Храбовченко	Пізнавальна, зберігаюча, мотивуюча	Екологічні, культурні, соціально-економічні
Міжнародне товариство екотуризму		Екологічні, соціально-економічні
М. Ендікотт, Л. С. Слепокуров	Зберігаюча	Екологічні
О. Ю. Дмитрук	Пізнавальна, зберігаюча	Екологічні, культурні
В. І. Гетьман	Зберігаюча, мотивуюча	Екологічні, соціально-економічні

Як бачимо, всі трактування терміну «екотуризм» враховують екологічні цілі, що зводиться до охорони навколишнього природного середовища та збереження екосистем. До культурних цілей відносяться: ознайомлення з природними та культурно-етнографічними особливостями місцевості. До соціально-економічних: покращення добробуту місцевого населення, врахування його інтересів. Найбільш узагальнюючим є визначення, які наводяться в [10; 16], оскільки дані трактування враховують три групи цілей: культурні, екологічні та соціально-економічні.

Раніше зазначалося, що в українській законодавчій базі термін «екотуризм» ототожнюється за змістом із терміном «зелений туризм». З метою виокремлення спільних або відмінних характеристик між даними термінами проведемо аналіз існуючих трактувань терміну «зелений туризм».

За визначенням, яке дане в [12], «зелений туризм передбачає застосування в туристичній індустрії екологічних методів і технологій».

В. І. Луговий розуміє під зеленим туризмом «специфічну форму відпочинку в приватних господарствах із використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону» [7].

На урядовому порталі [6] можна прочитати таке трактування: «Сільський зелений екотуризм – це новий вид туризму. Він передбачає не лише відпочинок у сільському будинку, а й можливість спостерігати рослинний і тваринний світ, ознайомитися з культурою певного регіону, відчувти взаємозв'язок людини з природою». Останні два визначення є близькими за змістом до терміну «агротуризм», який набув популярності в США та країнах Західної Європи. Це відпочинок у сільській місцевості (у селях, на хуторах, у зручних селянських хатах) [12].

Ще одним із альтернативних видів туризму є сталий туризм (sustainable tourism). Де Кадт [20] використовує цей термін для позначення всіх видів туризму (на основі природних або антропогенних) ресурсів, які сприяють сталому розвитку.

За визначенням [19], сталий туризм «фокусується на спадковості (фізичній або культурній) і може існувати вічно. Згідно з визначенням Всесвітньої туристичної організації та Всесвітньої Ради з туризму й мандрівок: «сталий туризм відповідає потребам як туристів, які відвідують туристичні центри, так і населення останніх; крім того, він передбачає забезпечення та оптимізацію перспектив майбутнього розвитку. Ресурси використовуються таким чином, щоб задовольнити економічні, соціальні та естетичні потреби, але при цьому зберегти культурну унікальність, найважливіші екологічні особливості, різноманіття біологічних видів та життєво важливі системи [12].

Висновки та перспективи подальших наукових розробок. У результаті дослідження встановлено, що в науковій літературі не сформувалося єдиного підходу до визначення терміну «екотуризм». Можна стверджувати, що основною метою екотуризму є запобігання негативним впливам на природу; підвищення мотивації для туристів до участі в соціально-культурному розвитку регіонів, а також для охорони природи та економічного збагачення місцевого населення, що цілком відповідає трьом основним функціям екотуризму: пізнавальній, зберігаючій і мотивуючій. На підставі критичного аналізу трактувань терміну «екотуризм» встановлено, що він є приватним випадком сталого туризму, а термін «агротуризм» – приватним випадком сільського зеленого туризму.

Література

1. *Закон України «Про туризм»* // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
2. *Гетьман, В. І.* Національні природні парки Українських Карпат: туристичні обрії та реалії / В. І. Гетьман // Журнал «Зелені Карпати». – 2004. – № 1–2. – С. 51.
3. *Дані Державної служби статистики України* [Електронний ресурс]. – 2000–2013. – Режим доступу до ресурсу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
4. *Дані офіційного сайту Всесвітньої туристичної організації* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www2.unwto.org/>.
5. *Дмитрук, О. Ю.* Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу : навчальний посібник / О. Ю. Дмитрук. ; Вид. 2-е, перероб. і доп. – К. : Альппрес, 2004. – 192 с.
6. *Екотуризм: екологічний туризм в Україні очима Пшника* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://navkolosvitu.com.ua/articles/25>.
7. *Кифяк, В. Ф.* Організація туристичної діяльності в Україні : навч. посіб. / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Зелена Буковина, 2003. – С. 127.
8. *Манільська декларація з світового туризму* // Центр культурної спадщини Європейського університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.univeur.org/cuebc/downloads/PDF%20carte/65.%20Manila.PDF>.
9. *Скибицька, Н. В.* Інтернаціональні словотвірні елементи у складі неологізмів різних мов / Н. В. Скибицька // Мовні і концептуальні картини світу: наукове видання. – 2012. – Ч. 2, Вип. 42. – С. 164.
10. *Храбовченко, В. В.* Экологический туризм : [учебно-методическое пособие]. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.
11. *Центр новин ООН* // Сайт Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www.un.org/russian/news/story.asp?NewsID=16334#.U5Vu5HJ_tIE.
12. *Экологический туризм на пути в Россию. Принципы, рекомендации, российский и зарубежный опыт* / Бочкарева Т. В., Дроздова А. В., Калущкова В. Н. [и др.]. – Тула : Гриф и К, 2002. – 284 с. – С. 16–17.

13. Blangy, Sylvie and Megan Epler Wood (1993), *Developing and Implementing Ecotourism Guidelines for Wildlands and Neighboring Communities in Ecotourism*, A Guide for Planners & Managers Volume I, TIES, Burlington, VT USA.
14. Boo, Elizabeth (1990), *Ecotourism: The Potentials and Pitfalls*. Vols. I and II. WWF, Washington, DC.
15. Butler, James R. (1992), *Ecotourism: Its Changing Face and Evolving Philosophy*, Department of Forestry, University of Alberta, Canada.
16. Ceballos-Lascuráin, Héctor. (1993a), *The IUCN Ecotourism Consultancy Programme*. México, DF.
17. Ceballos-Lascuráin, Héctor. (1996), *Tourism, ecotourism, and protected areas IUCN*. The World Conservation Union [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <https://portals.iucn.org/library/efiles/html/Tourism/section5.html>.
18. Endicott, Marcus L. (1997), *Ecotourism, Adventure Travel and Ecotravel*. [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.green-travel.com>.
19. FNNPE (1992), *Loving Them To Death? The Need for Sustainable Tourism in Europe's Nature and National Parks*. FNNPE, Grafenau, Germany.
20. Healy, Robert G. (1992b), *The Role of Tourism in Sustainable Development*, the IVth World Parks Congress on National Parks and Protected Areas, February 10-21, Caracas, Venezuela.
21. *The International Ecotourism Society* [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>.

Отримано 08.02.2014 р.

**Научно-методические подходы
к определению дефиниции «экотуризм»**

**ВЛАДИМИР ИГОРЕВИЧ ТАРАНОВСКИЙ^{*},
БОГДАН ЛЕОНИДОВИЧ КОВАЛЁВ^{**},
АЛИНА ГРИГОРЬЕВНА ПОРТЯНКА^{***}**

^{*} кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики
и бизнес-администрирования Сумского государственного университета,
ул. Р.-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина,
тел.: 00-380-542-332223, e-mail: b.l.kovalyov@gmail.com

^{**} кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры экономики и бизнес-
администрирования Сумского государственного университета,
ул. Р.-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина,
тел.: 00-380-542-332223, e-mail: b.l.kovalyov@gmail.com

^{***} студент факультета экономики и менеджмента
Сумского государственного университета,
ул. Р.-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина,
тел.: 00-380-542-332223, e-mail: portianka.lina2011@yandex.ua

В статье проанализированы существующие научно-методические подходы к определению термина «экотуризм» (англ. ecotourism). На основании проведенного анализа сформирована сравнительная таблица, в которой определены основные цели и функции, учитывающиеся в каждой из трактовок анализируемого термина. В статье получили дальнейшее развитие научные подходы к определению функций экотуризма, которые вполне согласуются с его целями и принципами. Предложено различать познавательную, сберегательную и мотивирующую функции экотуризма. Установлено, что в законодательной базе Украины содержание терминов «экотуризм» и «зеленый туризм» (англ. green tourism) отождествляется. Проведен анализ

смежных категорий «зеленый туризм», «агротуризм» (англ. agritourism) и «устойчивый туризм» (англ. sustainable tourism), в результате чего установлено, что экотуризм является частью устойчивого туризма, который способствует устойчивому развитию, а агротуризм – часть сельского туризма.

Ключевые слова: зеленый туризм, сельский туризм, туризм, устойчивый туризм, экотуризм.

Mechanism of Economic Regulation, 2014, No 2, 30–37
ISSN 1726-8699 (print)

**Scientific and Methodological Approaches
to Defining of the Term of «Ecotourism»**

VOLODYMYR I. TARANOVSKYI*,
BOHDAN L. KOVALOV**,
ALINA H. PORTIANKA***

* *C.Sc. (Economics), Associate Professor, Department of Economics and Business-Administration,
Sumy State University, R.-Korsakova Street, 2, Sumy, 40007, Ukraine,
phone: 00-380-542-332223, e-mail: b.l.kovalyov@gmail.com*

** *C.Sc. (Economics), Senior Tutor, Department of Economics and Business-Administration,
Sumy State University, R.-Korsakova Street, 2, Sumy, 40007, Ukraine,
phone: 00-380-542-332223, e-mail: b.l.kovalyov@gmail.com*

*** *Student of Faculty of Economics and Management,
Sumy State University, R.-Korsakova Street, 2, Sumy, 40007, Ukraine,
phone: 00-380-542-332223, e-mail: portianka.lina2011@yandex.ua*

Manuscript received 08 February 2014.

This paper analyses the existing scientific and methodological approaches to the defining of the term “ecotourism”. Comparative table which sets out the main objectives and functions of each of the interpretations of the authors was formed. The article further develops scientific approaches to the defining of ecotourism functions that are consistent with its objectives and principles. It was proposed to allocate cognitive, saving and motivating functions of ecotourism. We found that in the legislation of Ukraine the content of the terms “ecotourism” and “green tourism” is identified. We analysed the related categories to “ecotourism”, such as: “green tourism”, “agritourism” and “sustainable tourism” and found that ecotourism is part of sustainable tourism that promotes sustainable development and agrotourism – part of rural tourism.

Keywords: green tourism, ecotourism, rural tourism, sustainable tourism, tourism.

JEL Codes: Q01, Q26, Q57

Tables: 1; *References:* 21

Language of the article: Ukrainian

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy (2014), Law “About tourism,” <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>. (In Ukrainian)
2. Ghetman, V. I. (2004), “National parks Ukrainian Carpathians: travel horizons and Realities,” *Zeleni Karpaty*, 1-2, 51. (In Ukrainian)
3. The Data of the State Statistics Service of Ukraine (2000–2013), <http://ukrstat.gov.ua>. (In Ukrainian)
4. The Data of the World Tourism Organization (2014), <http://www2.unwto.org/>. (In English)

5. Dmytruk, O. Ju. (2004), *Ecotourism: the modern concepts of management and marketing*, Kyiv, Aljtpres, 192. (In Ukrainian)
6. Ecotourism: Ecological Tourism in Ukraine by the eyes of IT-specialist (2014), <http://navkolosvitu.com.ua/articles/25>. (In Ukrainian)
7. Kyfjak, V. F. (2003), *The organisation of tourism in Ukraine*, Chernivci, Zelena Bukovyna, 312–127. (In Ukrainian)
8. *Manila Declaration on World Tourism* (1980), European University Centre for Cultural Heritage, <http://www.univeur.org/cuebc/downloads/PDF%20carte/65.%20Manila.PDF>. (In English)
9. Skybycjka, N. V. (2012), “International derivative elements in different languages neologisms,” *Movni i konceptualjni kartynu svitu*, 42/2, 164. (In Ukrainian)
10. Khrabovchenko, V. V. (2003), *Ecological Tourism*, Moscow, Fynansi y statystyka, 208. (In Russian)
11. UN News Centre (2011), http://www.un.org/russian/news/story.asp?NewsID=16334#U5Vu5HJ_tIE. (In Russian)
12. Bocharjova, T. V., Drozdova, A. V., Kalucjkova, V. N. (2002), *Ecological tourism on the way to Russia. Principles, recommendations, Russian and foreign experience*, Tula, Ghryf i K, 284–16, 17. (In Russian)
13. Blangy, Sylvie, and Megan Epler Wood (1992), *Developing and Implementing Ecotourism Guidelines for Wildlands and Neighbouring Communities*, Burlington, VT USA. (In English)
14. Boo, Elizabeth. (1990), *Ecotourism: The Potentials and Pitfalls. Vols. I and II*. WWF, Washington, DC. (In English)
15. Butler, James R. (1992), *Ecotourism: Its Changing Face and Evolving Philosophy*, Department of Forestry, University of Alberta, Canada. (In English)
16. Ceballos-Lascuráin, Héctor. (1993a), *The IUCN Ecotourism Consultancy Programme*. México, DF. (In English)
17. Ceballos-Lascuráin, Héctor. (1996), *Tourism, ecotourism, and protected areas IUCN*. The World Conservation Union <https://portals.iucn.org/library/efiles/html/Tourism/section5.html>. (In English)
18. Endicott, Marcus L. (1997), *Ecotourism, Adventure Travel and Ecotravel*, <http://www.green-travel.com>. (In English)
19. FNNPE (1992), *Loving Them To Death? The Need for Sustainable Tourism in Europe's Nature and National Parks*. FNNPE, Grafenau, Germany. (In English)
20. Healy, Robert G. (1992b), *The Role of Tourism in Sustainable Development*, the IVth World Parks Congress on National Parks and Protected Areas, February 10-21, Caracas, Venezuela. (In English)
21. The International Ecotourism Society, <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>. (In English)